

Discursive Functions of Figurative Elements in Contemporary Iraqi Panegyrics on Imam Sajjad (PBUH), with Emphasis on the Interrelation between Rhetoric and the Consolidation of Shiite Discourse

Reza Mozafarnia^{1✉}, Mohammad Jafari², Fariborz Hossein Janzadeh³

1. Corresponding Author, PhD Candidate, Department of Arabic Language and Literature, Kashmar Branch, Islamic Azad University. Email: mozafarnia.reza@cashmar.ac.ir
2. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Kashmar Branch, Islamic Azad University. Email: d.m.jafari92@cashmar.ac.ir
3. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Kashmar Branch, Islamic Azad University. Email: janzadeh16@cashmar.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Receive Date: 13 March 2026

Revise Date: 07 April 2026

Accept Date: 21 April 2026

Available Online: 21 April 2026

Keywords:

rhetoric,
discourse analysis,
religious poetry,
contemporary Iraqi poetry,
Shiite discourse

ABSTRACT

Objective: Using a discourse-analysis approach, the present study examines the functions of figurative elements in strengthening and consolidating religious-Shiite discourse in the panegyrics of a number of contemporary Iraqi poets on Imam Sajjad (PBUH). The central problem of the study is to determine how figurative elements contribute to the organization of meaning, the orientation of the reader's interpretation, and the consolidation of the identity components of Shiite discourse.

Research Method: This study adopts a descriptive-analytical method and is based on the theoretical framework of critical discourse analysis. The research corpus consists of panegyrics composed by five contemporary Iraqi poets, namely Kashif al-Ghita, al-Falluji, Badi, Abu al-Hubb, and al-Wa'ili, on Imam Sajjad (PBUH). Accordingly, the figurative elements found in these poems were extracted and analyzed in terms of their discursive functions.

Results: The findings show that figurative elements in these panegyrics perform functions that go beyond aesthetic embellishment; they operate as active mechanisms in the production, consolidation, and orientation of meaning. These functions can be classified into four main axes: cohesion, foregrounding, affective influence, and concretization. At the level of cohesion, aligned semantic networks, extended metaphors, structural oppositions, and action-based narrative chains organize the textual structure around shared semantic centers and consolidate discourses such as oppression, compassion, historical mourning, and the continuity of Imamate. At the level of foregrounding, syntactic fronting, the accumulation of semantically charged names, and the transformation of abstract concepts into sensory signs place the sacred, devotional, and historical dimensions of the Imam's identity at the center of the audience's attention. From the perspective of affective influence, the embodiment of suffering, the rhetorical addressing of emotion, and sensory imagery transform doctrinal concepts into perceptual and emotional experiences. Moreover, in the process of concretization, concepts such as sacred lineage, guidance, and divine mercy are represented through natural and biological metaphors in the form of tangible images.

Conclusion: The results of the study indicate that figurative elements in contemporary Iraqi panegyrics on Imam Sajjad (PBUH) are not merely tools for creating literary beauty. Rather, as discursive mechanisms, they play an effective role in reproducing collective memory, deepening religious beliefs, and consolidating Shiite identity. From this perspective, contemporary Iraqi devotional poetry may be regarded as a discourse-oriented act that, through the connection between rhetoric and religious ideology, contributes to the representation and continuity of Shiite discourse.

Cite this article: Mozafarnia, R., Jafari, M., & Hossein Janzadeh, F. (2025). Discursive functions of figurative elements in contemporary Iraqi panegyrics on Imam Sajjad (pbuh), with emphasis on the interrelation between rhetoric and the consolidation of Shiite discourse. *Journal of Islamic Literary Studies*, 5(1), 179-195. <https://doi.org/10.22034/jilr.2026.145620.1364>

© The Author(s) retain the copyright.

Publisher: University of Kurdistan.

DOI: <https://doi.org/10.22034/10.22034/jilr.2026.145620.1364>

Introduction

The present study examines the discursive functions of figurative elements in contemporary Iraqi panegyrics devoted to Imam Sajjad. It proceeds from the premise that literary texts, particularly religious poetry, should not be viewed merely as collections of aesthetic devices or isolated rhetorical ornaments. Rather, they constitute signifying systems through which ideological, doctrinal, emotional, and historical meanings are produced, organized, and transmitted. Within this framework, rhetoric becomes a central mechanism in the formation of discourse, since figurative devices such as simile, metaphor, metonymy, and allusion do not simply embellish poetic language; they actively shape meaning, direct interpretation, and participate in the stabilization of collective identity.

The study focuses on Shiite devotional poetry in contemporary Iraq, a literary field in which religious sentiment, historical memory, and sectarian identity converge. Panegyrics dedicated to the Imams, and especially to Imam Sajjad, occupy an important position in this tradition because they represent not only praise of a sacred figure but also a reconstruction of the historical and spiritual meanings associated with him. Imam Sajjad's image is closely linked to Karbala, suffering, worship, asceticism, moral endurance, and the continuity of Imamate after the tragedy of Ashura. These themes provide a rich discursive ground in which poets can formulate and reinforce central components of Shiite religious consciousness.

Accordingly, the main problem of the study concerns the role played by figurative elements in organizing meaning, guiding the audience's reading, and consolidating the identity components of Shiite discourse. The research asks how these elements function at the level of textual structure and semantic orientation, and how they contribute to the representation and stabilization of key religious concepts such as oppression, sanctity, devotion, divine lineage, guidance, mercy, and the continuity of the prophetic household. By addressing these questions, the study seeks to move beyond traditional rhetorical description and to demonstrate how rhetoric operates as a discursive force in contemporary Iraqi devotional poetry.

Methodology

The study adopts a descriptive-analytical method and is grounded in the theoretical framework of discourse analysis, with particular attention to the relationship between language, meaning, ideology, and identity. Discourse is understood here not simply as speech or linguistic expression, but as a network of concepts, values, signs, and relations through which meanings are produced and legitimized within a given historical and cultural context. From this perspective, poetic language is not a neutral medium; it is a field in which ideological and religious structures are represented, reinforced, and transmitted.

The corpus of the study consists of panegyrics composed by five contemporary Iraqi Shiite poets: Hadi Al Kashif al Ghita, Haj Mahdi al Falluji, Shaykh Muhammad Juma Badi, Abd al Muhsin Abu al Hubb, and Samar Shaykh al Ard al Waili. These poets were selected because their works contain a significant engagement with the praise of the Ahl al Bayt and because their poems on Imam Sajjad display a clear interaction between figurative language and religious discourse. Their poetry also remains relatively underexplored in contemporary literary criticism, especially from the perspective of the discursive functions of rhetoric.

The analysis concentrates on major figurative elements, particularly simile, metaphor, metonymy, and allusion, and examines their contribution to four principal discursive functions: cohesion, foregrounding, affective influence, and concretization. Cohesion refers to the organization of semantic, imagistic, and rhetorical networks around shared centers of meaning. Foregrounding concerns the linguistic and rhetorical strategies through which particular concepts or identity markers are brought to the center of the reader's attention. Affective influence denotes the ability of poetic form and imagery to activate emotional and cognitive

responses in the audience. Concretization refers to the transformation of abstract doctrinal or theological concepts into sensory, visible, and experientially accessible images.

Results

The findings show that figurative elements in the selected panegyrics perform functions that go far beyond aesthetic decoration. They operate as active mechanisms in the production, stabilization, and orientation of meaning. At the level of cohesion, the poems often organize their imagery around unified semantic fields, such as need and generosity, suffering and helplessness, mourning and historical loss, or nature and compassion. In some examples, a single narrative chain, such as the image of a needy creature receiving the Imam's care, creates a coherent discourse of mercy and benevolence. In others, the accumulation of terms related to orphanhood, sickness, weakness, whips, and grief produces a unified field of oppression and bodily vulnerability.

The study also shows that extended metaphors and structural oppositions are central to the formation of textual cohesion. For instance, the contrast between public festivity and Shiite mourning transforms historical grief into a condensed linguistic formula in which joy and lamentation are placed in direct opposition. Similarly, the representation of wind as a shroud, a weaver, an embracing presence, and a participant in farewell creates an extended metaphor through which nature itself becomes involved in the ritual of mourning. Such examples reveal that cohesion does not arise from individual figures in isolation, but from the systematic interaction of rhetorical, narrative, and semantic elements.

At the level of foregrounding, the poets use syntactic fronting, repeated nominal structures, accumulative titles, and sensory signs to highlight the sacred, devotional, and historical identity of Imam Sajjad. Expressions that present him through titles such as the adornment of worshippers, the remnant of God, or the divine proof on earth do not function merely as honorific names. They operate as discursive labels that activate distinct dimensions of his identity: devotional, sacred, theological, and communal. Similarly, the physical marks of worship on the forehead become visual signs that justify and intensify the meaning of the title Sajjad. In this way, abstract religious virtues are transformed into visible evidence.

The function of affective influence is especially evident in the poets' tendency to embody suffering and convert historical pain into sensory experience. Grief is represented as something swallowed like a bitter drink, sorrow becomes heat burning within the heart, and tears are imagined as rain or flowing water. These images do not merely describe emotion; they make emotion perceptible. They invite the reader to experience mourning as a bodily, visual, and affective reality. In this regard, poetic discourse does not only communicate belief; it produces an emotional experience that deepens the audience's participation in Shiite memory.

Concretization emerges as another major result of the study. The poets repeatedly transform theological concepts such as sacred lineage, divine mercy, intercession, guidance, and the continuity of Imamate into natural and biological images. A descendant of the prophetic household is represented as a fresh branch, thereby turning lineage into an image of life, growth, purity, and continuity. Divine mercy appears as a breeze, and grief appears as rain. Through these metaphors, doctrinal meanings move from the realm of abstract belief into the realm of tangible perception. This process gives religious concepts greater emotional force and persuasive stability.

Conclusion

The study concludes that contemporary Iraqi panegyrics on Imam Sajjad possess a distinctly discursive structure in which figurative elements constitute the foundation of meaning production. Simile, metaphor, metonymy, and allusion are not peripheral ornaments but central

mechanisms through which the poems organize their semantic fields, highlight key identity markers, evoke emotional response, and transform doctrinal concepts into sensory experience. The rhetorical structure of these poems therefore functions as a means of reinforcing Shiite discourse at both intellectual and affective levels.

The analysis demonstrates that the four functions of cohesion, foregrounding, affective influence, and concretization are closely interconnected. Cohesion organizes the poem around shared semantic centers; foregrounding directs attention toward sacred and historical identity; affective influence transforms belief into emotional experience; and concretization gives abstract concepts a visible and memorable form. Together, these functions enable the poems to reproduce essential components of Shiite discourse, including historical oppression, sanctity, worship, prophetic lineage, guidance, divine mercy, and the continuity of Imamate.

From a theoretical standpoint, the study shows that reading rhetoric within a discourse-analytical framework opens a broader horizon than traditional rhetorical criticism. Instead of merely identifying figures of speech, such an approach explains how these figures participate in the construction of meaning, power, memory, and identity. It reveals that devotional poetry is not only an expression of religious emotion but also a discourse-oriented act that contributes to the preservation and renewal of collective memory.

Ultimately, the panegyrics studied here demonstrate that contemporary Iraqi Shiite poetry functions as an active medium for the reproduction of religious identity. Through the interaction of rhetoric and ideology, the image of Imam Sajjad is represented not simply as an object of praise, but as a central sign around which meanings of suffering, holiness, endurance, worship, and continuity are organized. In this sense, the poetry of praise becomes a cultural and discursive practice that sustains Shiite consciousness within the contemporary Iraqi literary context.

کارکردهای گفتمانی عناصر بیانی در مدایح معاصر عراقی درباره امام سجاد(ع) با تأکید بر پیوند بلاغت و تثبیت گفتمان شیعی

رضا مظفرنیا^۱✉، محمد جعفری^۲، فریبرز حسین جانزاده^۳

۱. نویسنده مسؤؤل، دانشجو دکتری، گروه زبان و ادبیات عربی، واحد کاشمر، دانشگاه آزاد اسلامی. پست الکترونیک: mozafarinia.reza@cashmar.ac.ir

۲. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، واحد کاشمر، دانشگاه آزاد اسلامی. پست الکترونیک: d.m.jafari92@cashmar.ac.ir

۳. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، واحد کاشمر، دانشگاه آزاد اسلامی. پست الکترونیک: janzadeh16@cashmar.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف: پژوهش حاضر با رویکرد تحلیل گفتمان، به بررسی کارکرد عناصر بیانی در تقویت و تثبیت گفتمان دینی - شیعی در مدایح شماری از شاعران معاصر عراقی درباره امام سجاد(ع) می‌پردازد. مسئله اصلی پژوهش آن است که عناصر بیانی چگونه در سازمان‌دهی معنا، جهت‌دهی به خوانش مخاطب و تثبیت مؤلفه‌های هویتی گفتمان شیعی نقش‌آفرینی می‌کنند.

روش پژوهش: این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و بر پایه چارچوب نظری تحلیل گفتمان انتقادی انجام شده است. پیکره پژوهش شامل مدایح پنج شاعر معاصر عراقی، یعنی کاشف الغطاء، الفلوجی، بادی، ابوالحب و الوائلی، درباره امام سجاد(ع) است. در این راستا، عناصر بیانی موجود در اشعار یادشده استخراج و از منظر کارکردهای گفتمانی تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که عناصر بیانی در این مدایح، کارکردی فراتر از زیبایی‌آفرینی دارند و به‌مثابه سازوکارهایی فعال در تولید، تثبیت و جهت‌دهی معنا عمل می‌کنند. این کارکردها در چهار محور اصلی قابل دسته‌بندی‌اند: انسجام‌بخشی، برجسته‌سازی، تأثیرگذاری و عینیت‌سازی. در سطح انسجام‌بخشی، شبکه‌های معنایی همسو، استعاره‌های ممتد، تقابل‌های ساختاری و زنجیره‌های روایی مبتنی بر کنش، ساختار متن را حول کانون‌های دلالتی مشترک سامان می‌دهند و گفتمان‌هایی چون مظلومیت، عطفوت، سوگ تاریخی و استمرار امامت را تثبیت می‌کنند. در سطح برجسته‌سازی، تقدیم نحوی، انباشت نام‌های دلالت‌مند و تبدیل مفاهیم انتزاعی به نشانه‌های حسی، ابعاد قدسی، عبادی و تاریخی هویت امام را در مرکز توجه مخاطب قرار می‌دهد. از منظر تأثیرگذاری نیز جسمانی‌سازی رنج، خطابی‌سازی عاطفه و تصویرپردازی حسی، مفاهیم اعتقادی را به تجربه‌ای ادراکی و عاطفی بدل می‌سازد. همچنین در فرایند عینیت‌سازی، مفاهیمی چون نسب قدسی، هدایتگری و رحمت الهی از طریق استعاره‌های طبیعی و زیستی در قالب تصاویر ملموس بازنمایی می‌شوند.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که عناصر بیانی در مدایح معاصر عراقی درباره امام سجاد(ع)، تنها ابزارهایی برای آفرینش زیبایی ادبی نیستند، بلکه در مقام سازوکارهای گفتمانی، در بازتولید حافظه جمعی، تعمیق باورهای مذهبی و تثبیت هویت شیعی نقش مؤثری ایفا می‌کنند. از این منظر، شعر آیینی معاصر عراق را می‌توان کنشی گفتمان‌مند دانست که از طریق پیوند میان بلاغت و ایدئولوژی دینی، به بازنمایی و استمرار گفتمان شیعی یاری می‌رساند.

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۲۲ اسفند

۱۴۰۴

تاریخ بازنگری: ۱۸ فروردین

۱۴۰۵

تاریخ پذیرش: ۰۱

اردیبهشت ۱۴۰۵

تاریخ انتشار: ۰۱ اردیبهشت

۱۴۰۵

کلیدواژه‌ها:

بلاغت،

تحلیل گفتمان،

شعر دینی،

شعر معاصر عراق،

گفتمان شیعی

استناد: مظفرنیا، رضا؛ جعفری، محمد؛ و حسین جانزاده، فریبرز. (۱۴۰۵). کارکردهای گفتمانی عناصر بیانی در مدایح معاصر عراقی درباره امام سجاد(ع) با تأکید بر پیوند بلاغت و تثبیت گفتمان شیعی. *دراسات الأدب الإسلامي*، ۵ (۱)، ۱۷۹-۱۹۵. <https://doi.org/10.22034/jilr.2026.145620.1364>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه کردستان.

مقدمه

بررسی شیوه‌های شکل‌گیری و انتقال معنا در متون ادبی، از مهم‌ترین محورهای پژوهش‌های نوین ادبیات به شمار می‌رود. در این میان، رویکرد گفتمانی امکان آن را فراهم می‌سازد که متن ادبی نه صرفاً به‌عنوان مجموعه‌ای از آرایه‌ها و ساختارهای زبانی، بلکه به‌مثابه نظامی معناساز و ایدئولوژیک تحلیل شود. در چنین نگاهی، عناصر زبانی و بلاغی ابزارهایی هستند که در خدمت تثبیت، تقویت و انتقال گفتمان عمل می‌کنند و نقش آنها فراتر از کارکرد زیباشناختی صرف است. در نقد بلاغی سنتی، عناصر بیانی همچون تشبیه، استعاره، کنایه و مجاز غالباً به‌عنوان ابزارهای زیباسازی سخن بررسی می‌شدند؛ اما در رویکردهای جدید، این عناصر بخشی از سازوکارهای تولید معنا و هدایت دریافت مخاطب تلقی می‌شوند. از این منظر، شاعر در کاربرد عناصر بیانی صرفاً در پی آفرینش تصویر ادبی نیست، بلکه می‌کوشد از طریق این عناصر، بخش‌هایی از گفتمان خود را برجسته سازد، بر مخاطب اثر بگذارد، عواطف او را جهت‌دهی کند و انسجام معنایی متن را تقویت نماید. بنابراین عناصر بیانی می‌توانند در فرایند ارتباطی متن، نقشی فعال در حمایت، تثبیت و مشروعیت‌بخشی به گفتمان ایفا کنند.

در چارچوب تحلیل گفتمان، متن ادبی منظومه‌ای از نشانه‌ها و روابط معنایی تلقی می‌شود که حول یک دال مرکزی سازمان می‌یابد. گفتمان در این معنا، نظامی از گزاره‌ها و نشانه‌هاست که در یک بافت اجتماعی و ایدئولوژیک شکل می‌گیرد و به تولید معنا می‌انجامد. همان‌گونه که "فوکو" اشاره می‌کند، گفتمان مفهومی چندلایه و پیچیده است که می‌تواند هم به قلمرو گزاره‌ها و هم به قواعد نظام‌مند تولید آنها دلالت کند. از این رو هر گفتمان برای تثبیت خود نیازمند ابزارهایی است که آن را در سطح متن تقویت و قابل پذیرش سازد (داوودی‌مقدم و همکاران، ۱۳۹۶: ۱). در همین راستا، می‌توان عناصر زبانی و بلاغی را بخشی از سازوکارهایی دانست که به گفتمان قدرت نفوذ و انسجام می‌بخشند و هاله‌ای معنایی پیرامون آن ایجاد می‌کنند (تاجیک، ۱۳۸۳: ۳۰-۳۸).

یکی از حوزه‌هایی که در آن تعامل میان عناصر بلاغی و گفتمان دینی به‌وضوح قابل مشاهده است، شعر مدحی شیعی است. این گونه‌ی شعری نه تنها بیانگر احساسات دینی و عاطفی شاعر است، بلکه حامل نظامی از مفاهیم اعتقادی، تاریخی و هویتی نیز هست. از این رو، شاعر در این متون می‌کوشد با بهره‌گیری هدفمند از عناصر بیانی، تصویر خاصی از شخصیت دینی ارائه دهد، ارزش‌های مذهبی را تثبیت کند و مخاطب را در سطح عاطفی و اعتقادی با متن همراه سازد. در نتیجه، عناصر بیانی در این اشعار نقشی اساسی در تقویت گفتمان دینی و انتقال مؤثر آن ایفا می‌کنند. در میان شخصیت‌های برجسته تاریخ تشیع، امام سجاد (ع) جایگاهی ویژه در شعر دینی دارد؛ زیرا زندگی ایشان در پیوند با واقعه کربلا، تجربه رنج، عبادت، زهد و استمرار امامت تعریف می‌شود و همین امر موجب شده است که شاعران شیعی در دوره‌های مختلف، ابعاد گوناگون شخصیت ایشان را در قالب گفتمان‌هایی همچون مظلومیت، قدسیّت، عبادت و حقانیت بازنمایی کنند. بررسی شیوه‌های زبانی و بلاغی این بازنمایی‌ها می‌تواند نشان دهد که چگونه عناصر بیانی در خدمت تقویت این گفتمان‌ها قرار گرفته‌اند. انتخاب شاعران این پژوهش نیز بر همین مبنا صورت گرفته است. شاعران مورد بررسی - هادی آل کاشف‌الغطاء، حاج مهدی الفلوجی، شیخ محمد جمعه بادی، عبدالمحسن ابوالحب و سمر شیخ الأَرْض الوائلی - از جمله شاعران شیعی معاصر عراق‌اند که بخش قابل توجهی از سروده‌های آنان به مدایح اهل‌بیت (ع) اختصاص دارد و در اشعارشان می‌توان حضور پررنگ عناصر بیانی در پیوند با مفاهیم اعتقادی را مشاهده کرد. از سوی دیگر، آثار این شاعران در پژوهش‌های نقد ادبی معاصر کمتر مورد توجه قرار گرفته و بررسی نظام‌مند کارکرد عناصر بلاغی در شعر آنان هنوز انجام نشده است. از این رو، مطالعه اشعار این شاعران می‌تواند علاوه بر روشن کردن سازوکارهای بلاغی تقویت گفتمان دینی، خلأ موجود در پژوهش‌های ادبی معاصر را نیز تا حدی جبران کند. بر این اساس، مقاله حاضر می‌کوشد با تمرکز بر عناصر بیانی - به‌ویژه تشبیه، استعاره، کنایه و مجاز - کارکرد آنها را در تقویت گفتمان دینی در مدایح این شاعران درباره امام سجاد (ع) بررسی کند و نشان دهد که این عناصر چگونه در ایجاد انسجام معنایی، برجسته‌سازی مفاهیم، اثرگذاری عاطفی و عینیت‌بخشی به مفاهیم اعتقادی نقش‌آفرینی می‌کنند و در این راستا، به دنبال پاسخگویی به پرسش‌های زیر است:

۱. عناصر بیانی در مدایح شاعران معاصر عراقی درباره امام سجاد (ع)، چه کارکردهای گفتمانی در سطح ساختار متن و جهت‌دهی به معنا ایفا می‌کنند؟

۲. این عناصر چگونه در بازنمایی و تثبیت مؤلفه‌های اصلی گفتمان دینی - شیعی نقش‌آفرینی می‌کنند؟

پیشینه پژوهش

بررسی پژوهش‌هایی که در زمینه واکاوی مدایح دینی و اشعار آیینی نگاشته شده نشان می‌دهد که گرچه پژوهشگران مختلفی به بررسی اشعار دینی علاقه‌مند بوده و منابع علمی پرشماری در بررسی مدایح شاعران در مورد شخصیت‌های برجسته جهان اسلام تولید شده است اما، آثار علمی اندکی به موضوع بررسی سروده‌های مختلف در وصف امام سجاد (ع) پرداخته‌اند، از میان این آثار می‌توان دو پژوهش زیر را نام برد:

شعبان‌زاده و ایمانی در مقاله «تحلیل گفتمان سروده فرزددق برای امام سجاد(ع)» (۱۳۹۶)، به بررسی اشعار فرزددق در مورد امام سجاد (ع) پرداخته و توانش کلامی این شاعر را در انتقال ایدئولوژی مد نظر خود از طریق کاربرد واژگان و تکیه بر آرایه‌های ادبی بررسی کرده‌اند. مظفرنیا و همکاران در مقاله «هنر واژه‌گزینی اشعار «علی الجشی القطیفی» (۱۴۰۲)، با تکیه بر اهمیت واژه‌گزینی و نقش آن در تصویرسازی و خلق گفتمان مورد نظر، دو قصیده «لامیه» (کم مصاب...) و «عینیه» (أ تجزع...) سروده شاعر عربستانی (علی الجشی) را در وصف امام سجاد (ع) واکاوی کرده‌اند.

به نظر می‌رسد مقاله حاضر هم در دایره موضوعی، یعنی بررسی پیوند عناصر بیانی و کارکردهای گفتمانی، و هم در مورد مطالعه که بر شعر پنج تن از شاعران معاصر عراقی در مدح امام سجاد (ع) متمرکز است، پژوهشی نو به شمار می‌رود.

مبانی نظری

نگاهی به مفهوم گفتمان

گفتمان در مطالعات ادبی معاصر صرفاً به معنای گفتار یا مجموعه‌ای از واژگان نیست، بلکه شبکه‌ای از مفاهیم، ارزش‌ها، مناسبات قدرت و شیوه‌های معناسازی است که در بسترهای تاریخی و اجتماعی شکل می‌گیرد و بازتولید می‌شود. بر این اساس، متن ادبی نه محصولی منفرد، بلکه عرصه‌ای است که در آن نیروهای گفتمانی مختلف به تعامل، تقابل و بازنمایی می‌پردازند (ر.ک: شعیری، ۱۳۹۲: ۲۶۱ و پایدارفرد و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۲).

در رویکردهای جدید نقد ادبی، گفتمان به‌عنوان سازوکاری در نظر گرفته می‌شود که از طریق آن، واقعیت اجتماعی و هویت‌های فردی و جمعی صورت‌بندی می‌شوند. بدین معنا، شاعر تنها آفریننده زبان نیست، بلکه درون مجموعه‌ای از گفتمان‌های فرهنگی، ایدئولوژیک و تاریخی سخن می‌گوید و متن او حامل ردپای این نظام‌های معنایی بوده و تحلیل گفتمان نیز درصدد کشف و تبیین ارتباط بین ساختار دیدگاه‌های فکری - اجتماعی حاکم بر تولید گفتمان و ساختارهای گفتمان‌مدار است (فرکلاف، ۱۹۹۵: ۱۴۳). بنابراین تحلیل شعر بدون توجه به بستر گفتمانی آن، به درکی ناقص از لایه‌های معنایی اثر می‌انجامد.

از این منظر، گفتمان را می‌توان چارچوبی دانست که تعیین می‌کند چه چیزی قابل بیان است، چگونه بیان می‌شود و چه معنایی می‌یابد (ر.ک: ضمیران، ۱۳۷۸: ۴۸ و حسینی، ۱۳۸۳: ۱۸۶). در نتیجه، زبان شاعرانه نه صرفاً ابزار بیان احساس، بلکه میدان بازتاب ساختارهای فکری و اجتماعی زمانه است. این نگاه، تحلیل ادبی را از سطح زیبایی‌شناسی صرف فراتر برده و آن را به مطالعه مناسبات معنا، قدرت و هویت پیوند می‌دهد.

در پژوهش‌های تطبیقی، مفهوم گفتمان اهمیت مضاعف می‌یابد؛ زیرا امکان بررسی این مسئله را فراهم می‌کند که چگونه شاعران در سنت‌ها و زمینه‌های فرهنگی متفاوت، به مسائل مشابه پاسخ داده‌اند و چه صورت‌بندی‌های گفتمانی در آثار آنان فعال بوده است. به بیان دیگر، تحلیل گفتمان می‌تواند نشان دهد که شباهت‌ها و تفاوت‌های میان اشعار، تنها ناشی از سبک فردی نیست، بلکه ریشه در نظام‌های فکری، تاریخی و اجتماعی دارد که هر شاعر در آن قرار گرفته است.

بر همین اساس، در این پژوهش، مفهوم گفتمان به‌عنوان ابزاری نظری برای خوانش اشعار به کار گرفته می‌شود تا روشن شود که چگونه عناصر زبانی، تصویری و مضمونی شعرها در چارچوب گفتمان‌های مسلط یا بدیل معنا می‌یابند. چنین رویکردی امکان می‌دهد تحلیل تطبیقی از سطح توصیف فراتر رفته و به تبیین چرایی شکل‌گیری مضامین، تصاویر و نگرش‌های مشترک یا متفاوت در آثار شاعران مورد مطالعه برسد.

تحلیل گفتمان با تکیه بر عناصر بیانی موجود در متون مختلف را می‌توان در ذیل چهار کارکرد به نتیجه رساند؛ ۱- انسجام بخشی: یعنی بررسی شبکه معنایی، تصویری و بلاغی نهفته در متن (رضایی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵۴)، ۲- برجسته‌سازی: به معنای متمایز ساختن بخشی از پیام متن از رهگذر انحراف، تکرار، تقابل یا تکیه بر ساخت‌های تأکیدی در متن مورد بررسی (موسوی و حاجی بابایی، ۱۳۹۹: ۱۶۸)، ۳- تأثیرگذاری: به مثابه مؤثرترین ابزار شکل‌دهی تجربه ذهنی مخاطب که در آن صورت زبانی متن موجب فعال شدن واکنش‌های شناختی و عاطفی در مخاطب می‌شود (بابک‌معین، ۱۳۹۱: ۱۱)، ۴- عینیت‌سازی: یعنی تبدیل مفاهیم انتزاعی به صورت‌های محسوس و تجربه‌پذیر که دریافتی به‌مراتب پایدارتر و اقناع‌کننده‌تر نزد مخاطب دارند. در پژوهش حاضر، عناصر بیانی موجود در مباحث معاصر عراقی را با تکیه بر چهار کارکرد یادشده بررسی خواهیم کرد و در نهایت، رهیافت سخن را در نتیجه‌گیری پژوهش جمع‌بندی خواهیم نمود.

بحث

انسجام بخشی

در مطالعات متن و گفتمان ادبی، انسجام صرفاً به پیوندهای دستوری یا تکرار واژگان محدود نمی‌شود، بلکه به شبکه روابط معنایی، تصویری و بلاغی اشاره دارد که اجزای متن را در خدمت یک کانون دلالتی واحد قرار می‌دهد. عناصر بیانی زمانی کارکرد واقعی خود را می‌یابند که در قالب یک نظام مرتبط و همسو عمل کنند و موجب تثبیت جهت معنایی متن شوند (رضایی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵۴). از این منظر، صناعات ادبی نه زینت‌های پراکنده، بلکه سازوکارهایی برای سازمان‌دهی معنا هستند.

در شعر کلاسیک معاصر عراق نیز عناصر بیانی غالباً در قالب شبکه‌ای هماهنگ ظاهر می‌شوند؛ شبکه‌ای که هدف آن، تقویت گفتمان اصلی شعر است. در این نوع کاربرد، هر تصویر یا رابطه بلاغی در نسبت با سایر عناصر فهم می‌شود و نقش آن در تولید معنای کلان متن قابل تشخیص است. به عنوان نمونه کاشف العطا در مدح امام (ع) چنین می‌سراید:

وَكَلَّمْتَهُ ظَبِيَّةُ الْفَلَاةِ
رَدَّ عَلَيْهَا خَشْفَهَا فَسَرَّهَا
بِمَا لَهَا مِنْ أَعْظَمِ الْحَاجَاتِ
فَأَرْضَعْتَهُ بَعْدَ يَأْسِ دَرِّهَا

(کاشف العطا، ۱۹۹۰: ۱۰۵)

(آهوی بیابان با او سخن گفت و بزرگ‌ترین نیاز خویش را با وی در میان نهاد؛ پس او بچه‌اش را به او بازگرداند و دلش را شاد کرد، و آن آهو، پس از نومی‌دی از شیر خویش، دوباره به او شیر داد).

این ابیات بر پایه یک روایت تصویری واحد شکل گرفته‌اند که از آغاز تا پایان در امتداد یک محور معنایی حرکت می‌کند؛ تصویر حیوان نیازمند و کنش پاسخ‌دهنده امام. انسجام در اینجا از طریق تکرار میدان معنایی (نیاز / عطا / رفع نیاز) ساخته می‌شود. در سطح بلاغی، مهم‌ترین سازوکار، تشخیص یا همان انسان‌انگاری است. نسبت دادن سخن گفتن به آهو (کلمته ظبیة الفلاة) استعاره‌ای جزئی نیست، بلکه نقطه آغاز یک زنجیره تصویری است. با این انسان‌انگاری، حیوان وارد قلمرو اخلاق انسانی می‌شود و همین انتقال حوزه معنایی، امکان شکل‌گیری روایت عطف‌ت را فراهم می‌کند. بنابراین تشخیص در اینجا صرف آرایه نیست، بلکه محرک تولید معناست.

عبارت (بَعْدَ يَأْسِ دَرِّهَا) نیز ادامه همان شبکه معنایی است. (یأس) در اینجا نه فقط توصیف وضعیت حیوان، بلکه عامل روایی است که ضرورت دخالت امام را موجه می‌کند. بدین ترتیب، واژگان نیاز، نومی‌دی، پاسخ و سرور در کنار هم یک زنجیره علی-معنایی ایجاد می‌کنند و انسجام شعر از سه مسیر هم‌زمان ساخته می‌شود: تداوم روایت واحد (نیاز - پاسخ - آرامش)، تثبیت تصویر مرکزی عطف‌ت، انتقال حوزه حیوانی به حوزه اخلاق انسانی.

در نتیجه، معنا نه از یک آرایه منفرد، بلکه از پیوند میان عناصر روایی و تصویری تولید می‌شود. همین هم‌افزایی عناصر است که گفتمان بخشندگی امام را تثبیت می‌کند.

وَإِنْ يَكِي الْيَتِيمُ أَبَاهُ شَجَوًّا
وَلَيْسَ لَهَا حَمِيَّ يَوْمَ سَارَتِ
مَسَحَنَ سِبَاطُهُمْ رَأْسَ الْيَتِيمِ
بِرَاهِ السَّقْمِ حَتَّى سَارَ مِمَّا
يَلَاحِظُهَا سَوَى مُضْنِي سَقِيمِ
بِهِ سَقْمًا يَمِيلُ مَعَ النَّسِيمِ
(الفلوجی، ۱۲۸۲: ۱۹۳)

(و اگر یتیم، اندوهگین بر پدر خویش بگریزد، شلاق‌های آنان بر سر آن یتیم فرود می‌آید؛ و آن‌گاه که روانه شد، هیچ حامی و مدافعی نداشت، جز بیماری فرسوده و رنجوری نحیف که همراهش بود؛ رنج، او را چنان فرسوده بود که از شدت بیماری، با وزش نسیم نیز خم می‌شد).

انسجام این مقطع نه بر یک تصویر منفرد، بلکه بر میدان معنایی رنج و ناتوانی استوار است. تمامی واژگان کلیدی شعر (یتیم، شجو، سیوط، سقیم، مضن، نسیم) در همین میدان دلالتی قرار می‌گیرند. در نتیجه، شعر از طریق هم‌پوشانی معنایی انسجام می‌یابد. در سطح بلاغی، جمله (مسحت سباطهم رأس الیتیم) نمونه‌ای از مجاز مرسل با علاقه آلیه است؛ زیرا شلاق به‌جای کنشگران ذکر شده و همین جابه‌جایی، خشونت را برجسته می‌کند. کارکرد این مجاز، تمرکز دلالت بر ابزار رنج است نه فاعل آن. شاعر در اینجا با آفرینش یک موقعیت عاطفی، عناصر بیانی را در اختیار گفتمان قرار داد است. (هاوکس، ۱۳۸۰: ۱۱۴).

عبارت (یمیل مع النسیم) تشبیه صریح نیست، بلکه تصویر تشبیهی ضمنی است که ضعف جسمانی را به صورت حرکتی قابل رؤیت نشان می‌دهد. این تصویر، به‌جای توصیف مستقیم بیماری، آن را به تجربه‌ای حسی تبدیل می‌کند. می‌توان گفت: انسجام شعر در اینجا حاصل پیوند سه لایه است: هم‌پوشانی واژگان در میدان رنج، تمرکز دلالت بر تجربه جسمانی درد، تبدیل رنج تاریخی به تصویر حسی.

بدین ترتیب، شعر نه از طریق برشمردن صفات، بلکه از طریق ساختن تجربه‌ای واحد، گفتمان مظلومیت را تثبیت می‌کند.

يَفْرِحُ هَذَا الْوَرَى بِعِيدِهِمْ
وَنَحْنُ أَعْيَادُنَا مَا مَأْمَنَا
(بادی، ۱۴۳۲: ۲۸۲)

(این مردمان به عیدهای خویش شادمان‌اند، و ما، عیدهایمان خود ماتم‌های ماست).
انسجام این بیت بر پایه ساختار تقابل دوسویه شکل گرفته است. در نیم‌مصراع نخست، میدان معنایی شادی جمعی ساخته می‌شود؛ در نیم‌مصراع دوم، همین میدان با واژگان سوگ جایگزین می‌شود. این تقابل نه صرف تضاد واژگانی، بلکه سازوکار اصلی تولید معناست.

ترکیب (أعيادنا ما مآمننا) نمونه‌ای از هم‌نشینی تقابلی فشرده است که در آن، واژه‌ها نقش هسته‌های گفتمانی دارند. شاعر با حذف هرگونه توضیح، دو جهان معنایی را در برابر هم قرار می‌دهد و همین فشردگی، وحدت بیت را می‌سازد.
بر این اساس، انسجام از طریق سه عامل شکل می‌گیرد: تقارن نحوی دو جمله، تقابل مستقیم دو میدان معنایی و تبدیل تجربه تاریخی به فرمول زبانی فشرده. در نتیجه، معنا نه از شرح مصیبت، بلکه از برخورد دو ساختار دلالتی تولید می‌شود.

وَالسَّبْطُ مَا بَيْنَهُمْ عَارٌّ تَكْفِنُهُ
هَوَتْ عَلَيْهِ بِرَّالِ لُبِّ تَعَانِقُهُ
نَسِجُ الرِّيحِ بِأَبْرَادٍ مِنَ الشَّمْلِ
فَوَدَعَتْ جِسْمَهُ بِاللَّثَمِ وَالْقَبْلِ
(ابوالحب، ۱۳۹۳: ۱۴۳)

(و آن نواده پیامبر، در میان‌شان عریان بود؛ بادها با بافته‌ای از سرما، او را کفن کردند؛ مدهوش و بی‌خود بر او فرو افتادند و در آغوشش گرفتند، و پیکرش را با بوسه‌ها و بوسیدن‌ها بدرود گفتند).

انسجام این مقطع بر پایه یک استعاره کلان پوشاندگی طبیعت شکل گرفته است. در اینجا باد نه به‌صورت تشبیه، بلکه در قالب استعاره‌ای ممتد عمل می‌کند که در چند واژه متوالی گسترش می‌یابد: تکفنه، نسج، الريح، تعانقه، اللثم، القب. این استمرار واژگانی نشان می‌دهد که شاعر یک تصویر مرکزی را انتخاب کرده و سایر عناصر را در خدمت آن قرار داده است. باد ابتدا نقش

کفن می‌یابد، سپس به بافنده، آغوش دهنده و وداع‌کننده تبدیل می‌شود. این دگردیسی تدریجی تصویر، باعث می‌شود شعر به صورت یک صحنه واحد خوانده شود.

انسجام در اینجا حاصل تداوم استعاره در سطح چند واژه، تبدیل طبیعت به عامل کنش انسانی و پیوند عاطفه با تصویر حسی است. در نتیجه، شعر نه با توصیف مستقیم مصیبت، بلکه با ساختن یک تصویر پیوسته، گفتمان سوگ را تثبیت می‌کند. بررسی نمونه‌ها نشان می‌دهد که انسجام در این اشعار حاصل حضور منفرد آرایه‌ها نیست، بلکه نتیجه شبکه‌ای از روابط معنایی و تصویری است. این روابط در قالب چند الگوی اصلی ظاهر می‌شوند: انسجام روایی مبتنی بر زنجیره کنش، انسجام میدان معنایی مشترک، انسجام تقابلی و انسجام مبتنی بر استعاره ممتد. در چنین ساختاری، عناصر بیانی به‌جای آنکه زینت متن باشند، به ابزار سازمان‌دهی معنا تبدیل می‌شوند و گفتمان شعر را تثبیت می‌کنند. از همین رو، تحلیل انسجام نه بر شمارش صناعات، بلکه بر بررسی نحوه هم‌افزایی آنها در تولید معنا استوار است.

برجسته‌سازی

برجسته‌سازی یکی از مفاهیم بنیادین در زبان‌شناسی ادبی و تحلیل گفتمان است و به فرایندی اشاره دارد که در آن، متن با استفاده از انحراف، تکرار، تقابل یا ساخت‌های تأکیدی، بخشی از پیام خود را از سطح عادی زبان متمایز می‌کند. به تعبیر "لیچ"، برجسته‌سازی زمانی رخ می‌دهد که صورت زبانی توجه مخاطب را به خود جلب کند و او را وادار سازد که آن بخش از متن را به‌عنوان حامل معنای محوری تفسیر کند (موسوی و حاجی‌بابایی، ۱۳۹۹: ۱۶۸). از این منظر، صناعات ادبی زمانی اهمیت می‌یابند که در سازمان‌دهی توجه خواننده نقش ایفا کنند.

در شعر آیینی معاصر عراق، برجسته‌سازی غالباً در خدمت تثبیت عناصر مرکزی گفتمان شیعی قرار می‌گیرد؛ یعنی شاعر با استفاده از ساخت‌های نحوی خاص، نام‌گذاری‌های دلالت‌مند یا تصاویر متمرکز، می‌کوشد یکی از ابعاد شخصیت امام یا یکی از مفاهیم تاریخی را در کانون توجه قرار دهد. بنابراین، برجسته‌سازی در این اشعار نه صرفاً آرایه‌ای زبانی، بلکه راهبردی برای هدایت خوانش متن است.

هُوَ الزَّمَانُ فَمَا تَفَنَى عَجَائِبُهُ   عَنِ الْكِرَامِ وَلَا تَهْدَا مَصَائِبُهُ

(کاشف الغطاء، ۲۰۱۳: ۱۸۹)

(اوست زمانه؛ زمانه‌ای که شگفتی‌هایش درباره بزرگ‌زادگان پایان نمی‌گیرد و مصیبت‌هایش هرگز فرو نمی‌نشیند). در این بیت، برجسته‌سازی پیش از آنکه بلاغی باشد، نحوی و اطلاعی است. قرار گرفتن ضمیر فصل و مبتدا (هو الزمان) در آغاز جمله، ساختی شبه‌تعریفی ایجاد می‌کند که کارکرد آن تعیین یک کانون علی برای مصیبت‌هاست. این تقدیم، زمان را از یک ظرف خنثی به عامل مؤثر تاریخی تبدیل می‌کند.

در نسبت دادن شگفتی‌ها و مصیبت‌ها به زمان، با نوعی شخصیت‌بخشی مفهومی روبه‌رو هستیم. زمان در اینجا همچون کنشگری تاریخی عمل می‌کند که هم تولیدکننده بلاست و هم استمراردهنده آن. این انتقال نقش، باعث می‌شود مخاطب ظلم تاریخی را نه حادثه‌ای پراکنده، بلکه فرایندی مستمر درک کند.

می‌توان چنین دریافت کرد که برجسته‌سازی در این بیت از سه مسیر انجام می‌شود: تقدیم نحوی و ساخت شبه‌تعریفی، تبدیل زمان به عامل کنشگر تاریخی و تکرار ساخت سلبی (لا تفنی)، (لا تهدأ) برای القای دوام. در نتیجه، شاعر به‌جای توصیف مستقیم مظلومیت، سازوکار تاریخی آن را برجسته می‌کند و همین امر، بعد گفتمانی شعر را تقویت می‌سازد.

لَا تَنْسَ ذِكْرَ السَّيِّدِ السَّجَّادِ   زَيْنُ الْعِبَادِ زِينَةُ الْعِبَادِ
بَقِيَّةُ اللَّهِ الْإِمَامُ الْمُرْضَى   حُجَّةُ جَبَّارِ السَّمَاءِ فِي الْأَرْضِ

(همان، ۱۰۴)

(یاد سرورمان سجّاد را از خاطر مبر؛ آراستگی بندگان، زینت عبادت‌کنندگان؛ باقی مانده خدا، امام برگزیده و خشنود او؛ حجت خدای توانای آسمان در زمین).

در این ابیات، برجسته‌سازی از طریق انباشت نام‌های دلالت‌مند صورت می‌گیرد. ساخت شعر بر پایه تکرار الگویی واحد است: هر مصراع، یک عنوان هویتی را معرفی می‌کند. این تکرار نه تزئینی، بلکه سازمان‌دهنده توجه خواننده است. ترکیب‌هایی چون (زین العباد)، (زینة العباد)، (بقیة الله)، (حجة جبار السماء) را نمی‌توان صرفاً کنایه موصوف دانست؛ اینها در واقع برجسب‌های گفتمانی هستند که هر کدام بعدی از هویت امام را فعال می‌کنند: بعد عبادی، بعد قدسی، بعد ولایی و بعد الهیاتی. از این‌رو، برجسته‌سازی در این شعر از طریق تکرار نحوی ساخت اسمی، حذف هرگونه روایت و تمرکز بر نام‌گذاری و چیدمان تدریجی صفات از انسانی به قدسی صورت می‌گیرد. در نتیجه، خواننده نه با توصیف یک فرد، بلکه با ساختار هویتی لایه‌مند روبه‌رو می‌شود و همین تمرکز هویتی، پیام شعر را تثبیت می‌کند.

وَمِنْ ثَفَاتٍ فِي جَبِينِكَ لَوْحَتٌ
تُسَمِّيكَ بِالسَّجَادِ تِلْكَ الْوَسَائِمُ

(الوالمی، ۲۰۰۳: ۱۴۹)

(و از آن پینه‌ها که بر پیشانی‌ات نمودار شد، همان نشان‌ها تو را «سجاد» نامیدند). در این بیت، برجسته‌سازی بر پایه انتقال از امر انتزاعی به نشانه حسی ساخته شده است. شاعر به جای آنکه عبادت را به صورت مفهومی بیان کند، آن را در قالب اثر جسمانی قابل رؤیت نشان می‌دهد. پینه‌های پیشانی به نشانه‌ای دیداری تبدیل می‌شوند که نام (سجاد) را توجیه می‌کنند.

در نسبت دادن نام‌گذاری به (وسائِم)، با جان‌بخشی نشانه به عنوان عامل دلالت روبه‌رو هستیم. نشانه جسمانی در اینجا خود سخن می‌گوید و همین جابه‌جایی عامل نام‌گذاری، توجه مخاطب را به منشأ لقب معطوف می‌کند.

برجسته‌سازی در این بیت از طریق تبدیل مفهوم عبادت به نشانه دیداری، انتقال عامل نام‌گذاری از جامعه به نشانه و تمرکز جمله بر نتیجه دلالتی (تسمیک بالسجاد) انجام می‌شود. در نتیجه، شعر به جای شرح فضیلت، آن را به صورت شاهد حسی ارائه می‌کند و همین امر موجب تثبیت دلالت می‌شود.

بررسی نمونه‌ها نشان می‌دهد که برجسته‌سازی در این اشعار از طریق سازوکارهای متفاوتی تحقق یافته است، از جمله تقدیم نحوی برای تعیین کانون علیّ معنا، انباشت نام‌ها برای تثبیت هویت گفتمانی، تبدیل مفاهیم انتزاعی به نشانه‌های حسی و جان‌بخشی به مفاهیم تاریخی یا نشانه‌های جسمانی.

در این ساختار، عناصر بیانی نقش ابزار زینتی ندارند، بلکه به سازوکار هدایت توجه مخاطب تبدیل می‌شوند. بدین ترتیب، برجسته‌سازی در این اشعار نه صرف حضور آرایه‌ها، بلکه نتیجه نحوه سازمان‌دهی دلالت در متن است؛ امری که نشان می‌دهد شاعر با انتخاب صورت‌های زبانی خاص، خوانش مطلوب خود از شخصیت امام و تاریخ شیعی را به مخاطب القا می‌کند.

تأثیر گذاری

در تحلیل گفتمان ادبی، تأثیر گذاری به فرایندی اشاره دارد که طی آن، صورت زبانی متن موجب فعال شدن واکنش‌های شناختی و عاطفی در مخاطب می‌شود. عناصر بیانی در این فرایند نقشی اساسی دارند؛ زیرا با ایجاد انحراف از زبان متعارف، توجه خواننده را جلب کرده و او را وادار به پردازش عمیق‌تر معنا می‌کنند. این فاصله‌گیری از زبان خودکار، به افزایش درگیری ذهنی مخاطب و تقویت یادسپاری پیام می‌انجامد (بابک‌معین، ۱۳۹۱: ۱۱). پژوهش‌های شناختی نیز نشان داده‌اند که استعاره و تصویرپردازی از مؤثرترین ابزارهای شکل‌دهی تجربه ذهنی مخاطب‌اند، زیرا معنا را از سطح انتزاعی به سطح ادراکی منتقل می‌کنند (قاسم‌زاده، ۱۳۷۸: ۵).

در شعر آیینی معاصر عراق، تأثیر گذاری غالباً از طریق تبدیل تجربه تاریخی به تجربه حسی صورت می‌گیرد؛ یعنی شاعر به جای بیان مستقیم مصیبت، آن را در قالب تصویر، کنش یا استعاره‌ای قابل تجربه ارائه می‌کند. بدین ترتیب، عناصر بیانی نه فقط زیبایی‌شناختی، بلکه ابزاری برای جهت‌دهی عاطفی مخاطب می‌شوند.

نَحْنُ بَنُو الْمُصْطَفَى ذُووُ غُصَصٍ
يَجْرَعُهَا فِي الْأَنَامِ كَاظِمُنَا

(بادی، ۱۴۳۲: ۲۸۲)

(ما فرزندان مصطفاییم، صاحبان اندوه‌های فروخورده‌ایم؛ و آن‌که در میان مردم این اندوه‌ها را جرعه‌جرعه فرو می‌برد، کاظم و بردبار ماست).

در این بیت، عبارت (بجرعه‌ها) استعاره‌ای جسمانی است که اندوه را به شرابی تلخ تبدیل می‌کند. اینجا با استعاره مفهومی درد به مثابه نوشیدنی تلخ روبه‌رو هستیم. کارکرد این تصویر آن است که رنج را از سطح معنوی به تجربه بدنی منتقل می‌کند؛ مخاطب نه فقط (غم) را می‌فهمد، بلکه آن را حس می‌کند.

بر همین اساس، تأثیرگذاری بیت از سه مسیر شکل می‌گیرد: تبدیل اندوه به تجربه حسی بلعیدن، پیوند لقب (کاظم) با کنش فروبردن، ایجاد رابطه میان هویت جمعی (نحن) و تجربه فردی. در نتیجه، شعر رنج تاریخی را به کنشی بدنی تبدیل می‌کند و همین امر، شدت همدلی مخاطب را افزایش می‌دهد.

يا حَرَّ قَلْبِي لَأَلِ اللَّهُ قَدْ حَمَلَتْ
بَيْنَ الْأَجَانِبِ قُوقَ الْأَنْبِقِ الْهَزَلِ
(أبو‌الحب، ۱۳۹۳: ۱۴۳)

(ای سوز دل من برای خاندان خدا! که در میان بیگانگان، بر مرکبی سبک و نحیف برده شدند).
در اینجا (یا حرّ قلبی) ندای عاطفی انفجاری است که مستقیماً حالت درونی شاعر را به سطح گفتار می‌آورد. واژه (حرّ) با حوزه معنایی حرارت و سوختن، درد را به تجربه جسمانی تبدیل می‌کند. این تبدیل، فاصله میان احساس و بیان را از بین می‌برد و شعر را به گفتاری عاطفی نزدیک می‌کند.

تأثیرگذاری بیت در این است که عاطفه پیش از روایت مطرح می‌شود، زبان به حالت خطابی درمی‌آید و مخاطب با یک (صدای درد) مواجه می‌شود نه صرف گزارش مصیبت. بدین ترتیب، شاعر پیش از هر استدلال تاریخی، واکنش احساسی خواننده را فعال می‌کند.

وَنَامَتْ عَلَيَّ رَمَلِ الْبَقِيعِ تُبْلُهَا
فَلَا بَارَحَتْ رَمَلِ الْبَقِيعِ مَشَاعِرُ
سَحَابُ حُزْنٍ وَالْذُمُوعُ السَّوَابِغُ
رَكَتٌ وَقَلْبُوبٌ بِالْوَلَاءِ حَوَائِمُ
(الوائل، ۲۰۰۳: ۱۵۰)

(و بر شن‌های بقیع آرمید، در حالی که ابرهای اندوه و اشک‌های روان آن را می‌شستند؛ و احساس‌های پاک و دل‌هایی سرشار از ولایت از کنار خاک بقیع جدا نشدند).

در این مقطع، شاعر شبکه‌ای از تصاویر همسو می‌سازد. مهم‌ترین آنها (سحاب حزن) است که استعاره‌ای مفهومی است؛ اندوه به ابر تبدیل می‌شود و اشک به باران. این تصویر نه تزئینی، بلکه سازنده فضا است، زیرا صحنه دفن را به یک اقلیم عاطفی تبدیل می‌کند.

عبارت (نامت علی رمل البقیع) نیز به‌جای (ماتت) به کار رفته و نوعی تلطیف مرگ از طریق استعاره خواب ایجاد می‌کند. این جابه‌جایی معنایی باعث می‌شود صحنه از خشونت مرگ فاصله بگیرد و به حالت سوگ آرام نزدیک شود.

با بررسی ابیات می‌توان چنین دریافت که تأثیرگذاری شعر از طریق تبدیل صحنه تاریخی به منظره حسی، هم‌نشینی تصویر باران، خاک و اشک و استفاده از استعاره خواب برای کاهش خشونت مرگ انجام می‌شود. در نتیجه، شعر به‌جای توصیف واقعه، تجربه‌ای عاطفی برای مخاطب می‌سازد.

بررسی نمونه‌ها نشان می‌دهد که تأثیرگذاری در این اشعار حاصل حضور ساده صناعات ادبی نیست، بلکه نتیجه تبدیل معنا به تجربه ادراکی است. این فرایند از طریق چند سازوکار اصلی انجام می‌شود: جسمانی‌سازی رنج از طریق استعاره، تبدیل عاطفه به صدای خطابی، ساختن فضاهای تصویری برای تجربه سوگ و تلطیف یا تشدید معنا با جابه‌جایی واژگانی.

در چنین ساختاری، عناصر بیانی نه زینت متن، بلکه ابزار هدایت واکنش مخاطب‌اند. بنابراین تأثیرگذاری شعر نتیجه سازمان‌دهی سنجیده تصویر، صدا و ساخت نحوی است؛ امری که نشان می‌دهد گفتمان دینی در این اشعار نه فقط بیان می‌شود، بلکه تجربه می‌شود.

عینیت‌سازی

یکی از کارکردهای بنیادین عناصر بیانی در شعر دینی، تبدیل مفاهیم انتزاعی به صورت‌های محسوس و تجربه‌پذیر است؛ فرایندی که در نقد بلاغی معاصر از آن با عنوان تجسم مفهومی یا عینیت‌سازی ادراکی یاد می‌شود. در این فرایند، شاعر با انتقال مفاهیم ذهنی به حوزه‌های حسی، امکان ادراک، همدلی و مشارکت عاطفی مخاطب را افزایش می‌دهد. چنین انتقالی نه صرفاً یک صنعت زیباشناختی، بلکه سازوکاری شناختی برای تثبیت معنا در ذهن مخاطب است؛ زیرا مفاهیم انتزاعی هنگامی که در قالب تصویرهای ملموس ارائه شوند، به مراتب پایدارتر و اقناع‌کننده‌تر دریافت می‌شوند (کوچش، ۱۳۹۳: ۲۰ و پهلوان‌نژاد، ۱۳۹۱: ۹۸). در شعر مدحی شیعی، به‌ویژه در سروده‌های مربوط به امام سجاد (ع)، این کارکرد اهمیت مضاعف دارد؛ زیرا شاعر ناگزیر است مفاهیمی چون مظلومیت، طهارت، تداوم نسل نبوی، یا نقش هدایتگری امام را به نحوی تصویر کند که از سطح شعار دینی فراتر رود و به تجربه‌ای ادراکی بدل شود. از این‌رو، عناصر بیانی در این اشعار غالباً نه به‌عنوان آرایه‌ای تزئینی، بلکه به‌مثابه ابزاری برای تجسم‌بخشی به گفتمان شیعی عمل می‌کنند.

فِي قَاسِيُونَ أَقْبَرُ صَغِيرٌ فِيهِ غُصْنٌ مِنَ الْبَتُولِ نَضِيرٌ

(همان، ۴۳)

(در قاسیون، قبری کوچک است که در آن شاخه‌ای شاداب از نسل بتول از نسل آرمیده است). در این بیت، شاعر با بهره‌گیری از استعاره تصریحیه، شخص مدفون را به (غُصْن) تشبیه کرده و مشبه (انسان) را حذف کرده است. واژه (غصن) در اینجا صرفاً نشانه نسبت خونی نیست، بلکه تصویر حیات، رشد، طهارت و استمرار را تداعی می‌کند. صفت (نضیر) نیز این شبکه معنایی را تکمیل می‌کند؛ زیرا طراوت شاخه، استعاره را از سطح اشاره نسبی به سطح تجسم حیات معنوی ارتقا می‌دهد.

کارکرد عینیت‌سازی در این بیت از دو جهت تحقق یافته است: نخست: تجسم نسب قدسی: نسبت فاطمی که مفهومی انتزاعی و اعتقادی است، در قالب تصویر زیستی (شاخه) عینیت یافته است. دوم: تبدیل مرگ به استمرار حیات: قبر، که نشانه پایان است، با تصویر شاخه زنده ترکیب می‌شود و بدین ترتیب گفتمان تداوم امامت تثبیت می‌گردد. در نتیجه، استعاره در این بیت صرفاً آرایه‌ای نسب‌شناختی نیست، بلکه سازوکاری برای تبدیل مفهوم کلامی (امتداد نور اهل‌بیت) به تصویری حسی و قابل ادراک است.

فَحِينَ شَاهَدَهُ سَبَطُ النَّبِيِّ بَكِيٍّ وَسَالَ مَدَمُهُ الْمُنْهَلُ كَالْمُرِنِ

(ابوالحُب، ۱۳۹۳: ۱۹۴)

(چون نواده پیامبر او را دید، گریست و اشکش روان شد، فروبارنده چون باران). در این بیت، دو سازوکار بلاغی مکمل در خدمت عینیت‌سازی قرار گرفته‌اند: ۱- استعاره در تعبیر (سال مدمعه): فعل (سال) معمولاً برای جریان آب به کار می‌رود. نسبت دادن آن به اشک، نوعی استعاره تبعی است که اشک را به سیال طبیعی تبدیل می‌کند. این استعاره شدت اندوه را از حالت ذهنی به تجربه‌ای بصری منتقل می‌کند. ۲- تشبیه در (کالمزن): تشبیه اشک به باران، دامنه تصویر را گسترش می‌دهد. باران پدیده‌ای فراگیر، مستمر و خارج از کنترل انسان است؛ بنابراین این تشبیه، حزن امام را نه یک واکنش فردی، بلکه واقعه‌ای کیهانی جلوه می‌دهد.

این ترکیب استعاره و تشبیه، اندوه تاریخی عاشورا را از سطح روایت به سطح تجربه منتقل می‌کند. مخاطب دیگر صرفاً از گریستن امام آگاه نمی‌شود، بلکه صحنه‌ای دیداری از جاری شدن اندوه را تصور می‌کند. بدین ترتیب، شعر به جای گزارش احساس، آن را عینی و قابل مشاهده می‌سازد.

۱. کوه قاسیون از سمت مغرب به سلسله جبال لبنان و از شمال و شرق به سلسله جبال قلمون و منطقه حمص متصل است. شهر دمشق از سمت شمال در دامنه آن قرار گرفته و کوه در جنوب آن واقع شده است. اکنون قاسیون به علت گسترش شهر، جزو دمشق است و فاصله‌ای میان شهر و کوه نیست (دهمن، ۱۹۸۲: ۳۹).

وَتَعِيشُهُ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ هَبَّةً
تَمُرُّ بِهَا لِلْمُتَّقِينَ نَسَائِمٌ

(الوائلی، ۲۰۰۳: ۱۴۹)

و نسیمی از رحمت خداوند او را جان تازه می‌بخشد، نسیم‌هایی که از آن، بهره‌ای به پرهیزگاران می‌رسد). در این بیت، شاعر مفاهیم انتزاعی (رحمت الهی) و (برکت معنوی امام) را در قالب پدیده‌های جوی مجسم کرده است. واژه‌های (هبة) و (نسائم) نه استعاره‌ای ساده، بلکه ساختاری تصویری ایجاد می‌کنند که در آن رحمت الهی همچون جریانی محسوس در فضا حرکت می‌کند.

سازوکار عینیت‌سازی در این نمونه شعری به صورت زیر جلوه می‌یابد:

۱- انتقال امر الهی به حوزه طبیعت: رحمت الهی، که مفهومی غیرحسی است، به صورت نسیم تجربه‌پذیر می‌شود. نسیم از معدود پدیده‌هایی است که هم محسوس است و هم لطیف؛ بنابراین انتخاب آن با مضمون قدسی سازگار است.
۲- تجسم نقش امام در میانجی‌گری معنوی: امام نه به صورت گزاره‌ای اعتقادی، بلکه در قالب (محل عبور نسیم رحمت) تصویر شده است. این تصویر، آموزه کلامی شفاعت و هدایت را به تجربه‌ای فضایی تبدیل می‌کند.
در نتیجه، شاعر بدون بیان مستقیم آموزه مذهبی، آن را در قالب یک نظام تصویری قابل لمس تثبیت می‌کند؛ و این دقیقاً همان کارکرد عینیت‌سازی در گفتمان دینی است.

در این نمونه‌ها، عناصر بیانی صرفاً نقش تزئینی ندارند، بلکه ابزارهای شناختی برای تثبیت گفتمان شیعی‌اند. شاعران معاصر عراقی با تبدیل مفاهیم کلامی به تصاویر حسی، سه کارکرد گفتمانی اصلی را محقق کرده‌اند: تجسم نسب قدسی و استمرار امامت (در استعاره شاخه)، عینیت‌سازی اندوه تاریخی و حافظه جمعی عاشورا (در تصویر اشک/باران)، تصویرسازی نقش معنوی امام در هدایت و برکت الهی (در استعاره نسیم رحمت).

بدین ترتیب، عینیت‌سازی در این اشعار نه یک صنعت بلاغی منفرد، بلکه سازوکاری برای تبدیل باور مذهبی به تجربه ادراکی است و همین ویژگی سبب می‌شود که شعر از سطح توصیف دینی فراتر رفته و به ابزاری برای تثبیت و اقناع گفتمان شیعی بدل شود.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تکیه بر رویکرد تحلیل گفتمان و تمرکز بر کارکرد عناصر بیانی در مداخل پنج شاعر معاصر عراقی درباره امام سجاد(ع)، نشان داد که صناعات بلاغی در این اشعار نه به‌مثابه آرایه‌هایی زینتی، بلکه به‌عنوان سازوکارهایی فعال در تولید، تثبیت و جهت‌دهی معنا عمل می‌کنند. در این چارچوب، تشبیه، استعاره، کنایه و مجاز به ابزارهایی برای سازمان‌دهی تجربه دینی، برجسته‌سازی مؤلفه‌های هویتی و انتقال عاطفه جمعی بدل شده‌اند و در پیوندی نظام‌مند با گفتمان شیعی قرار گرفته‌اند.
یافته‌های پژوهش در پاسخ به پرسش نخست نشان داد که عناصر بیانی در سطح ساختار متن، چهار کارکرد گفتمانی بنیادین را ایفا می‌کنند: انسجام‌بخشی، برجسته‌سازی، تأثیرگذاری و عینیت‌سازی. انسجام در این اشعار عمدتاً از طریق شکل‌گیری شبکه‌های معنایی همسو، تداوم استعاره‌های ممتد، تقابل‌های ساختاری و زنجیره‌های روایی مبتنی بر کنش ایجاد شده است. بدین ترتیب، معنا حاصل حضور منفرد یک صنعت بلاغی نیست، بلکه نتیجه هم‌افزایی عناصر در چارچوب یک تصویر یا میدان دلالتی مشترک است. این همگرایی ساختاری، گفتمان‌های اصلی همچون مظلومیت، عطفوت، سوگ تاریخی و تداوم امامت را به صورت نظامی منسجم تثبیت می‌کند.

در سطح برجسته‌سازی، شاعران با بهره‌گیری از تقدیم نحوی، تکرار ساخت‌های اسمی، انباشت نام‌های دلالت‌مند و انتقال مفاهیم انتزاعی به نشانه‌های حسی، کانون‌های هویتی امام را در مرکز توجه قرار داده‌اند. این راهبردها موجب شده است که مخاطب نه با گزارشی توصیفی، بلکه با ساختاری هدایت‌شده از معنا مواجه شود؛ ساختاری که در آن هویت قدسی، عبادی و تاریخی امام به صورت لایه‌مند و هدفمند برجسته می‌گردد. بدین ترتیب، شعر به عرصه بازتولید هویت شیعی تبدیل می‌شود.

در حوزه تأثیرگذاری، نتایج نشان داد که عناصر بیانی از طریق جسمانی‌سازی رنج، تبدیل عاطفه به صدای خطابی و ساخت فضاهای تصویری، تجربه‌ای ادراکی برای مخاطب ایجاد می‌کنند. استعاره‌های مفهومی، به‌ویژه در تصویرسازی اندوه به‌صورت نوشیدنی تلخ، باران یا آتش درون، مفاهیم تاریخی و اعتقادی را از سطح انتزاع به سطح تجربه حسی منتقل می‌کنند. این انتقال، شدت همدلی و درگیری ذهنی مخاطب را افزایش داده و گفتمان دینی را از سطح بیان به سطح تجربه ارتقا می‌دهد.

در نهایت، کارکرد عینیت‌سازی نشان داد که شاعران با تجسم‌بخشی به مفاهیمی چون نسب قدسی، شفاعت، هدایت و تداوم امامت، آموزه‌های کلامی را در قالب تصاویر طبیعی و زیستی تثبیت کرده‌اند. استعاره شاخه، نسیم، باران و جریان آب، نمونه‌هایی از این تبدیل‌اند که در آن باور مذهبی به تجربه‌ای فضایی و حسی بدل می‌شود. بدین‌سان، گفتمان شیعی نه به‌صورت گزاره‌ای استدلالی، بلکه در قالب ساختاری تصویری و اقناعی بازنمایی می‌شود.

در پاسخ به پرسش دوم نیز می‌توان نتیجه گرفت که عناصر بیانی در این اشعار نقش مستقیم در تثبیت مؤلفه‌های اصلی گفتمان دینی - شیعی ایفا می‌کنند. مؤلفه‌هایی همچون مظلومیت تاریخی، قدسیت، عبادت‌محوری، استمرار نسل نبوی و نقش هدایتگر امام، از طریق شبکه‌ای از تصاویر و روابط بلاغی بازتولید می‌شوند. به بیان دیگر، زبان شاعرانه در این مدایح، ابزار انتقال صرف احساس دینی نیست، بلکه میدان بازنمایی و بازسازی حافظه جمعی و هویت مذهبی است.

از منظر نظری، این پژوهش نشان داد که تحلیل بلاغت در چارچوب گفتمان، افقی فراتر از نقد سنتی می‌گشاید؛ زیرا به‌جای شمارش صناعات، به کارکردهای نظام‌مند آنها در ساخت معنا می‌پردازد. چنین رویکردی امکان می‌دهد شعر آیینی معاصر نه صرفاً در سطح زیبایی‌شناختی، بلکه در پیوند با ساختارهای فکری، تاریخی و ایدئولوژیک بررسی شود. بدین ترتیب، بلاغت به حوزه معنا، قدرت و هویت پیوند می‌خورد و متن ادبی به‌عنوان کنشی گفتمانی خوانده می‌شود.

در جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت که مدایح شاعران معاصر عراقی درباره امام سجاد(ع) ساختاری گفتمان‌مند دارند که در آن عناصر بیانی، شالوده تولید معنا را شکل می‌دهند. این عناصر با ایجاد انسجام، برجسته‌سازی مفاهیم هویتی، برانگیختن عاطفه و عینیت‌بخشی به باورهای اعتقادی، گفتمان شیعی را در سطحی ادراکی و اقناعی تثبیت می‌کنند. از این رو، شعر آیینی در این نمونه‌ها نه صرفاً بیان احساس مذهبی، بلکه سازوکاری فعال برای بازتولید و استمرار هویت دینی در بافت فرهنگی معاصر عراق است.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

سهم نویسندگان در تهیه و تدوین این اثر، متناسب با ترتیب درج نام آنان است.

اعلامیه هوش مصنوعی مولد و فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در فرایند نگارش

در طول آماده‌سازی این اثر، نویسنده/نویسندگان از ChatGPT، مدل GPT-5.5 Thinking، به منظور تهیه چکیده مبسوط و اصلاح فرمت منابع بر اساس APA، استفاده کرده‌اند. پس از بهره‌گیری از این ابزار، نویسنده/نویسندگان مطالب تولیدشده را در صورت نیاز بررسی، اصلاح و ویرایش کرده و مسئولیت کامل محتوای نهایی اثر را بر عهده می‌گیرند.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

بیانیه دسترسی به داده‌ها

داده‌های پژوهش حاضر از طریق درخواست از نویسندگان قابل دسترسی است.

سپاسگزاری

از داوران محترم به خاطر نظرات ارزشمندشان سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- ابو الحب، عبد المحسن. (۱۳۹۳). *دیوان الشاعر العراقي*. موسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان.
- بابک‌معین، مرتضی. (۱۳۹۲). تبیین خلق زبان شاعرانه با استفاده از نظام مبتنی بر تطبیق و لغزش‌های مهارشده اریک لاندوفسکی. *مطالعات زبان و ترجمه*، ۴۶(۴)، ۷-۲۶.
- بادی، الشیخ محمد جمعه. (۱۴۳۲). *کتاب المصیبه الراتبه: أصداء المقتل و الشعائر الحسينیه (الطبعة الثانية)*. شبکه الفکر.
- تاجیک، محمدرضا. (۱۳۸۳). *گفتمان، یادگفتمان و سیاست*. مؤسسه توسعه علوم انسانی.
- پایدارفرد، آرزو، و همکاران. (۱۳۹۷). تحلیل یادگفتمان قرآنی دو نگاره حضرت یوسف در زندان و حضرت یونس و ماهی از فالنامه شاه تهماسبی. *باغ نظر*، ۱۵(۶۹)، ۲۹-۳۸.
- پهلوان‌نژاد، محمدرضا. (۱۳۹۱). بررسی و توصیف معنای واژه «حتی» در زبان فارسی از دیدگاه معنی‌شناسی شناختی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی*، ۲(۴)، ۹۳-۱۰۶.
- حسینی، سید محمدعلی. (۱۳۸۳). نظریه گفتمان و تحلیل سیاسی. *مجله علوم سیاسی*، ۷(۲۸)، ۱۸۱-۲۱۲.
- داوودی مقدم، فریده، و همکاران. (۱۳۹۶). نقش یادگفتمان‌ها در تحلیل گفتمانی سوره کهف: واکاوی داستان‌های یاران غار و خضر و موسی. *پژوهش‌های زبان‌شناختی قرآن*، ۶(۱)، ۱-۱۶.
- دهمن، محمد احمد. (۱۹۸۲). *فی رحاب دمشق*. دارالفکر.
- رضایی، رؤیا، و همکاران. (۱۳۹۶). بررسی و تحلیل کارکرد یادگفتمانی نامه‌های نیما یوشیج. *دوفصلنامه زبان و ادبیات فارسی*، ۲۵(۸۲)، ۱۳۳-۱۵۴.
- شعیری، حمیدرضا. (۱۳۹۲). *نشانه-معناشناسی دیلاری*. سخن.
- ضمیران، محمد. (۱۳۷۸). *میشل فوکو، دانش و قدرت*. هرمس.
- فرکلاف، نورمن. (۱۹۹۵). چارچوبی برای تحلیل گفتمان سیاسی در رسانه‌ها (سید علی‌اصغر سلطانی و محسن ناصری‌راد، مترجمان). *علوم سیاسی*، ۱۴۳-۱۶۷.
- قاسم‌زاده، حبیب‌الله. (۱۳۸۷). *استعاره و شناخت*. نشر فرهنگان.
- کاشف‌الغطا، الشیخ هادی. (۲۰۱۳). *المقبولة الحسينیه (الطبعة الثالثة)*. مؤسسه کاشف‌الغطا العامة.
- کوچش، زولتن، و همکاران. (۱۳۹۳). *مقدمه‌ای کاربردی بر استعاره* (شیرین ابراهیم‌پور، مترجم). سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، انتشارات سمت.
- موسوی، نعیمه، و حاجی‌بابایی، محمدرضا. (۱۳۹۹). برجسته‌سازی زبانی در تاریخ بیهقی براساس نظریه لیچ. *جستارهای زبانی*، ۱، ۱۶۳-۱۹۲.
- الوائلی، سمیر شیخ الارض. (۲۰۰۳). *دیوان الشعر*. مؤسسه البلاغ، دارسلونی.
- هاوکس، ترنس. (۱۳۸۰). *استعاره* (فرزانه طاهری، مترجم). نشر مرکز.

References

- Abu al-Hubb, A. M. (1393). *The divan of the Iraqi poet*. Tebyan Cultural and Information Institute. [in Arabic]
- Al-Wa'ili, S. S. A. (2003). *The divan of poetry*. Al-Balagh Institute; Dar Saluni. [in Arabic]
- Babak-Moein, M. (1392). Explaining the creation of poetic language using Eric Landowski's system based on adjustment and controlled accidents. *Language and Translation Studies*, 46(4), 7–26. [in Persian]
- Badi, M. J. (1432). *The regular tragedy: Echoes of the martyrdom narrative and Husayni rituals* (2nd ed.). Shabakat al-Fikr. [in Arabic]
- Dahman, M. A. (1982). *In the environs of Damascus*. Dar al-Fikr. [in Arabic]
- Davoudi Moghaddam, F., et al. (1396). The role of counter-discourses in the discourse analysis of Surah al-Kahf: An analysis of the stories of the Companions of the Cave and Khidr and Moses. *Quranic Linguistic Research*, 6(1), 1–16. [in Persian]
- Fairclough, N. (1995). A framework for analyzing political discourse in the media (S. A. A. Soltani & M. Naseri-Rad, Trans.). *Political Science*, 143–167. [in Persian]
- Ghasemzadeh, H. (1387). *Metaphor and cognition*. Farhang. [in Persian]
- Hawkes, T. (1380). *Metaphor* (F. Taheri, Trans.). Nashr-e Markaz. [in Persian]
- Hosseini, S. M. A. (1383). Discourse theory and political analysis. *Journal of Political Science*, 7(28), 181–212. [in Persian]
- Kashif al-Ghita, H. (2013). *Al-Maqbula al-Husayniyya* (3rd ed.). Kashif al-Ghita Public Institute. [in Arabic]
- Kövecses, Z., et al. (1393). *A practical introduction to metaphor* (S. Ebrahimpour, Trans.). Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities; SAMT. [in Persian]
- Mousavi, N., & Haji Babaei, M. R. (1399). Linguistic foregrounding in Tarikh-e Beyhaqi based on Leech's theory. *Linguistic Essays*, 1, 163–192. [in Persian]
- OpenAI. (2026). *ChatGPT (GPT-5.5 Thinking)* [Large language model]. OpenAI.
- Pahlavannejad, M. R. (1391). An investigation and description of the meaning of the word “hatta” in Persian from the perspective of cognitive semantics. *Comparative Linguistic Research*, 2(4), 93–106. [in Persian]
- Paydarfard, A., et al. (1397). An analysis of the Quranic counter-discourse in two paintings of Joseph in prison and Jonah and the fish from Shah Tahmasp's Falnama. *Bagh-e Nazar*, 15(69), 29–38. [in Persian]
- Rezaei, R., et al. (1396). An analysis of the counter-discursive function of Nima Yushij's letters. *Biannual Journal of Persian Language and Literature*, 25(82), 133–154. [in Persian]
- Shairi, H. R. (1392). *Visual semiotics-semantics*. Sokhan. [in Persian]
- Tajik, M. R. (1383). *Discourse, counter-discourse, and politics*. Institute for the Development of Humanities. [in Persian]
- Zamiran, M. (1378). *Michel Foucault: Knowledge and power*. Hermes. [in Persian]